

ФАЛЬСИФІКАЦІЯ ІСТОРІЇ ЯК ЗАСІБ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

*Кротюк В.А., кандидат філософських наук., доцент, Ковальчук А.С.
Харківський національний університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба*

Історичне минуле стало одним із головних театрів інформаційної війни, яку веде Росія проти України. Для загострення протиріч в українському соціумі та впливу на суспільну думку світової спільноти Російська Федерація використовує фальсифікацію історії з метою легітимації політики, спрямованої на руйнацію української національної ідентичності, розкол і знищення України. Саме тому складовою гібридної війни з боку Росії є потужні інформаційні атаки та агресивна історична політика спрямована проти українського інформаційного простору.

Російська історична політика початку ХХІ ст. прагне нав'язати українському суспільству свої цінності. Російським керівництвом реалізується доктрина, спрямована на зміцнення влади та посилення впливу російської держави на міжнародній арені. Курс «вставання з колін», повернення Росії статусу «наддержави», яка повинна брати участь у

формуванні основ світопорядку, пояснюється існуванням окремої «великої російської цивілізації». Претензії на статус великої держави спонукали російське керівництво сформулювати та втілювати великий наднаціональний проект «збирання земель» – Євразійський союз. Успіх кремлівської політики відновлення статусу «наддержави» неможливий без населення і ресурсів України. Боротьба за геополітичний вектор розвитку України ведеться в контексті ідеологічного обґрунтування цивілізаційного вибору – Євросоюз або Євразійський союз. Аргументація кожної із сторін своєї позиції фактами з історії зумовлює пропагандистсько-історичну війну. Росія прозоро дає зрозуміти Україні і світу, що саме історичні прецеденти, події історії є легітимізуючим чинником її політичних кроків. Євромайдан та зміна влади у Києві були інтерпретовані Москвою як державний переворот, інспірований Заходом на території, яка історично та цивілізаційно повинна входити в зону виключного впливу Росії. Оскільки в Україні живуть мільйони російських людей, Росія повинна стати на їх захист, адже вона є гарантом безпеки «русского мира».

З метою розколу українського суспільства і демонстрації Заходу неспроможності українського державотворення, російське керівництво почало втілювати дезінтеграційні проекти «Крим» та «Новоросія». Їх ідеологічним обґрунтуванням стала концепція «розділеного народу», відновлення «історичної справедливості». Фактично офіційною стала ідеологія пострадянського реваншу, що включає в себе образ Росії – збирачки розділеного штучними кордонами «русского мира». Кремль вдається до історичних маніпуляцій, які нібито мають обґрунтувати право Росії на ті чи інші території. У риториці весни 2014 р. найбільш активно задіяним виявилася категорія «русского мира», співзвучна з символічними поняттями «споконвічно російська земля», «місто російської військової слави». Історично неправдиві й хибні в логічному та правовому сенсах аргументи мають на меті переконати українців та світове співтовариство, що Крим – споконвіку російський, а входження Криму до складу України у 1954 р. – результат волонтаризму Хрущова. Як аргументи такої політики вводяться сакральні метафори, і анексія Криму виправдовується тим, що він для росіян є святим місцем, бо там їхні «духовні скрепи», там хрестився «російський» князь Володимир.

Наступним антиукраїнським дезінтеграційним проектом є «Новоросія». Російська влада використовує цей термін, щоб пред'являти претензії на колишні, нібито російські землі, з переважачим російським населенням. Керівництво РФ визнало «легітимними права етнічних росіян та російськомовних» і декларувало історичне право на існування «Новоросії» «від Харкова до Одеси». Цей політтехнологічний проект базується на маніпуляціях з історією та перекручуванні фактів, адже Слобожанщина, а також більша частина Луганщини та Донеччини ніколи до складу «Новоросії» не входили. Росія наполягає на тому, що Новоросія була подарована Україні більшовиками і своїм корінням вона пов'язана з російською державою, а її

жителі – це люди з іншим менталітетом, яким важко порозумітися з українцями. Сучасна українська влада нібито проводить дискримінаційну політику стосовно населення південного сходу, а воно чинить опір «фашистському» політичному режиму (за визначенням російської пропаганди), європейському вектору руху України, який нав'язується населенню. Російською владою та ЗМІ це інтерпретується як «цивілізаційний вибір» цього населення на користь геополітичної підтримки Росії в боротьбі із «Заходом». Оскільки жителі південно-східних районів України – це нібито фактично інший народ, отже, вони не сепаратисти, а прагнуть реалізувати право на самовизначення. Проект «Новоросія» сконструйовано, щоб розколоти Україну, пояснити нібито іншу самоідентифікацію жителів південного сходу, продемонструвати існування національної ідентичності, альтернативної українській, довести неможливість співіснування з українцями в одній державі, виправдати нав'язувану ідею регіональної окремішності, яка повинна перерости в державність.

Крім того Росія активно застосовує маніпулятивні технології, зміст яких зводиться до інсинуацій що Україна – це штучне утворення (проект), яке ніколи не було державою і не здатне нею стати, а територія України складається з частин, законне право на володіння якими мають висунути інші держави: Румунія – Північною Буковиною і Бесарабією, Угорщина – Закарпаттям, Польща – Галичиною і Західною Волиною тощо.

Історична політика, що проводиться російською владою, спрямована на формування і закріплення в суспільній свідомості концепції національної історії, в якій держава постає як основний сенс російської історичної традиції. Особливо запекла боротьба в українсько-російському історичному протиборстві ведеться за спадщину Київської Русі. Ядром легітимізації російської держави є твердження, що єдиним спадкоємцем Київської Русі є Москва. На прикладах історичного минулого насаджується міф про єдину давньоруську народність Київської Русі, з якої надалі виокремилися росіяни, українці і білоруси. Водночас постулюється його імперський різновид – існування «триєдиного руського народу», який складається з великоросів, малоросів та білорусів. Концепцію підтверджували етимологічними засобами, щоб довести: 1) спільність між словами «російський (русский)» і «Русь», тобто першородство росіян в історії Київської Русі й їх пріоритетне право на стародавню культурну та державну спадщину; 2) отождоження «України» з окраїною, що «підтверджувало» культурно-історичну і політичну другорядність українців. Хоча за режиму В. Путіна бачимо спробу стимулювати дискурс про походження російської держави з Новгороду і Пскова, а не Києва, все ж тема Київської Русі залишається однією з центральних в історичній політиці РФ. Прикладом, як дана тема використовується в сучасній політиці, є заява В. Путіна, що Київська Русь була ядром Російської імперії і відтоді росіяни й українці мали спільну історію та культуру і менталітет, схожі мови. Звідси висновок, що росіяни і українці – один народ. Путін чітко акцентував, що Київська Русь і Росія – це тотожні

поняття. Під час візиту 29 травня 2017 року до Франції, на прес-конференції у Версалі, В. Путін назвав доньку київського князя Ярослава Мудрого, королеву Франції Анну Ярославну «русской Анной». Такі заяви є ідеологічним обґрунтуванням права не лише втручатися у внутрішні справи України, а вести політику її повної інкорпорації в Російську державу. Якщо Україна, втілюючи традиції власної державності, стає суб'єктом геополітики, інтегрується з Європою і виходить зі сфери впливу російської цивілізації, це підриває легітимацію Росії як тисячолітньої держави, Росія втрачає історичну підставу.

У пошуках історичних подій, придатних для політичного використання, російська влада все частіше звертається до періоду радянської історії. Історія СРСР подається як історія «великої держави» в контексті міфу про переможну війну, як перемогу певного «історичного проекту», що став можливим завдяки об'єднанню в СРСР багатьох народів на чолі з російським. Символ «Великої Перемоги» завдяки його інтенсивному політичному використанню, з одного боку, і вкоріненості у масовій свідомості, з іншого, виступає у якості важливої вузлової точки сучасної російської ідентичності. Цей міф нав'язується і українцям, як одна з основ історичної пам'яті народу. Підґрунтям таких поглядів є ідея «цивілізаційної єдності» з Росією. «Велика Вітчизняна війна» інтерпретується в Росії як велична місія звільнення від всесвітнього зла, коли Червона Армія врятувала Європу і все людство. Підкреслюючи значення перемоги у війні, В. Путін надав цій події особливий гуманістичний сенс, назвавши його «днем торжества цивілізації над фашизмом», а солдатів «Великої Вітчизняної» – «солдатами свободи». Ця інтерпретація була пов'язана з проблемою відносин на пострадянському просторі: гуманістичний спадок перемоги російській президент представляв як спільне надбання «колишніх республік СРСР, а нині незалежних держав», якому потрібно «разом відповідати». Щоправда, у 2010 році, під час «прямої лінії» з росіянами, Путін заявив, що Росія перемогла б у Великій Вітчизняній війні і без участі України, аргументуючи свою заяву тим, «що ми – країна переможців» і «що війна виграна переважно за рахунок людських та індустриальних ресурсів Російської Федерації».

В Україні міфи «Великої Вітчизняної війни» Радянського Союзу частково витісняється міфами української національно-визвольної війни УПА проти Німеччини та СРСР. У своїй історичній політиці Росія враховує це і масовим вкиданням тенденційно і вибірково підбраного історичного матеріалу намагається поглибити розкол історичної свідомості українських громадян. У Росії стверджують, що спроба виробити український погляд на історію є елементом широкомасштабної кампанії Заходу, спрямованої на перегляд змісту та підсумків Другої світової війни, боротьбою за геополітичний переділ світу. Міфологія війни активно використовується Москвою у внутрішній та міжнародній політиці. Російська влада перетворила ідею фашизму в інструмент політичної боротьби. Постійно акцентуючи увагу на темі «неонацизму», тиражуючи інформацію про «фашистів», кремлівська пропаганда ставить за мету: у внутрішньо-українському контексті розколотися

країну і трактувати діяльність незаконних військових формувань як боротьбу з фашизмом; у внутрішньо-російському контексті створити образ ворога і викликати потребу з ним боротися; у зовнішньополітичному контексті зробити вразливими для критики позиції прихильників України за підтримку нібито «фашистського режиму». Не випадково події війни рясніють аналогіями з сучасністю. Кремлівській пропаганді важливо переконати всіх, що Україну захопили саме «фашисти». Звірства нацистів під час Другої світової війни ототожнюються з діями українських військ на сході. Риторика пов'язана з «Великою Вітчизняною війною» («карателі», «нацисти», «ополченці»), стала використовуватися для опису того, що відбувається в Україні. Російська пропаганда брехливо стверджує, що київські радикали посягають на життя жителів південного сходу України за те, що ці люди пам'ятають свою історію, шанують велику Перемогу і хочуть говорити рідною мовою, активно використовує проти України міф «Перемоги», вкидаючи в медійний простір тезу про прихід до влади сил («фашистів», «бандерівців», «нацистів»), які були переможені у Другій світовій війні і яких знову треба перемогти.

Слід відзначити, що російські історичні наративи, які використовуються в інформаційній війні проти України, нерідко суперечать один одному. Однак не слід розцінювати це як ознаку непрофесіоналізму чи безвідповідальності фахівців пропагандистського цеху Російської Федерації. Навпаки, це один із керівних принципів, якого дотримується російська пропаганда. Відтак, поки українська сторона переймається спростуванням дезінформації та виправдовується, в інформаційне поле вже вкидаються нові фейки та інформаційні бомби. Україна займає позицію захисту, оборони від потоку російської дезінформації. Така позиція в інформаційній війні є програтною для України.

Висновки. Історична політика РФ підпорядкована геополітичній стратегії та спрямована на реалізацію широкомасштабних цілей. Вона визначається пропагандистськими завданнями, які використовують історію для обґрунтування зовнішньої політики держави. Історичну політику Росії стосовно України необхідно розглядати в контексті реалізації таких важливих геополітичних проектів як «русский мир», «Євразійський союз», які мають на меті реінтеграцію пострадянського простору, а в перспективі, експлуатуючи міфологію «цивілізаційного вибору», повну інкорпорацію України в російську державу. Потужна пропагандистська атака на українську історію може мати негативні наслідки для інформаційної безпеки України. Насаджування ідеології «спільноросійськості», заперечення існування української мови, культури, нації, єдності території, поширення радянсько-російських міфів про спільне життя і боротьбу в одній країні, використання історичних прецедентів та метафор для дискредитації сучасної української влади, твердження, що Україна не має історичних витоків та перспектив – все це спрямовано на реалізацію деструктивно-нігілістичного сценарію у сфері національної ідентичності, «десуверенізацію» політичної свідомості, розкол і знищення України як держави. Революція Гідності, соціально-політична криза, криза

національної пам'яті в Україні зумовлені процесами трансформації пострадянського, посттоталітарного суспільства у суспільство українське, громадянське, демократичне, гуманітарним складником якої є проблема трактування української історії. Причини кризи історичної свідомості та національної пам'яті: 1) слабкість державної історичної політики; 2) масове використання російською пропагандою та місцевими проросійськими силами антиукраїнських інтерпретацій історичних подій; 3) деструктивні зовнішні інформаційні впливи та пропаганда із використанням викривлених трактувань історичних фактів; регіоналізація історичної пам'яті; 4) експансія радянсько-російської антиукраїнської державницької концепції викладу історичних фактів; 5) слабкість інформаційного забезпечення політики національної консолідації шляхом поширення історичних знань та формування національної пам'яті; 6) недостатність масової науково-популярної роботи.

Інформаційно-психологічна війна Росії проти України, за своєю інтенсивністю є безпрецедентною в ХХІ столітті. Пропагандистські бої на «історичному фронті» ведуться з метою знищити базовий контент історичної пам'яті українців і тим самим знівелювати його як важливу підвалину національної консолідації та цементування державності. Влада та громадянське суспільство України мають активніше використовувати потенціал історичної політики як основи формування та збереження національної ідентичності та мовою документів, правдою фактів історії, деконструувати російські історичні інтерпретації, які нав'язуються українцям. Об'єктивні історичні дослідження, історична освіта будуть запорукою духовного суверенітету українців та незалежності Української Держави.